

**ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ
ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΤΩΝ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΩΝ
ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΩΝ**

Γιώργος Μπουσούτας – Θανάσουλας

2011

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι κοινής αποδοχής η άποψη ότι τα γεγονότα που ξεκίνησαν την 14^η Ιουλίου 1789¹ σηματοδότησαν την έναρξη μιας νέας περιόδου στην Ιστορία της Ευρώπης και του πολιτισμού γενικότερα, δημιουργώντας προϋποθέσεις για αλλαγή νοοτροπίας σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.



Η Ευρώπη αρχίζει να βλέπει το μέλλον της με διαφορετικά 'μάτια'. Το ενδιαφέρον είναι ότι τις αλλαγές αυτές, που ξεκίνησαν από την Γαλλία για να επεκταθούν σταδιακά σε όλη την άλλη Ευρώπη, τις θέσπισε ένα άτομο που με τρόπο πραξικοπηματικό κατέλαβε την εξουσία. Ο Ναπολέων Βοναπάρτης.

Στην μελέτη μας στο πρώτο μέρος, θα ασχοληθούμε με τις μεταρρυθμίσεις που ο Ναπολέων εφάρμοσε στην Γαλλία και με τους πολέμους που αυτός διεξήγαγε. Στο δεύτερο θα εξετάσουμε την επίδραση των μεταρρυθμίσεων και των πολέμων στην διαμόρφωση της σύγχρονης Ευρώπης.

¹ Η ημερομηνία της πτώσης της Βαστίλης θεωρείται σημειολογικά ως ημέρα έναρξης της γαλλικής επανάστασης.

ΟΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ

Ο Ναπολέων κατέλαβε την εξουσία το 1799 μετά από μια περίοδο κοινωνικής αναταραχής και αμφισβήτησης της εξουσίας που ξεκίνησε το 1789. Το διάστημα από την έναρξη της Γαλλικής Επανάστασης μέχρι την ανάληψη της εξουσίας από τον Ναπολέοντα χωρίζεται σε τρεις περιόδους ανάλογα με ποιος ασκεί την εξουσία. Η πρώτη από το 1789 μέχρι το 1792 που επικρατούν οι Αστοί και η Εθνοσυνέλευση, η δεύτερη από το 1792 μέχρι το 1794 με κυρίαρχες πολιτικές ομάδες τους ριζοσπάστες και τους μικροαστούς και τέλος από το 1794 μέχρι το 1799 στην οποία επεκράτησε πάλι η μεγαλοαστική τάξη με τον Ναπολέοντα².



Οι εκρηκτικές συνθήκες που επικρατούσαν το καλοκαίρι του 1789, ανάγκασαν την Συνέλευση της Τρίτης Τάξης³ να προωθήσει σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές σύμφωνα με τις προτάσεις των επαναστατών. Αποκορύφωμα το Σύνταγμα του 1791. Αυτό

² Κ. Ράπτης, *Γενική Ιστορία της Ευρώπης*, τ. 2, Πάτρα, ΕΑΠ, 2000, σελ 28.

³ Ανακηρύχθηκε σε Εθνοσυνέλευση και διακήρυξε ότι θα αποτελεί την ανώτατη εξουσία του κράτους, θέση που αποδέχθηκε ο βασιλέας. (Κ. Ράπτης, *ο. π.* σελ 28).

θέσπιζε το πολίτευμα της συνταγματικής μοναρχίας. Δικαίωμα ψήφου αποκτούν μόνο αυτοί που πληρώνουν φόρους⁴.

Το καλοκαίρι όμως του 1792 επικρατούν οι ριζοσπάστες οι οποίοι θεσμοθετηθούν μέτρα υπέρ των ασθενέστερων τάξεων μέσα σε ένα κλίμα έντονης



τρομοκρατίας. Τα μέτρα αυτά και οι μέθοδοι εφαρμογής τους θορύβησαν τους Γάλλους με αποτέλεσμα το ξέσπασμα ενός αιματηρού εμφυλίου πολέμου. Συνέπεια αυτής της κατάστασης ήταν η επικράτηση των μεγαλοστών και των οπαδών της συνταγματικής μοναρχίας το 1794. Αυτό το κλίμα εκμεταλλεύτηκε ο Ναπολέων ο οποίος το 1799 εγκαθίδρυσε ένα προσωποπαγές μοναρχικό καθεστώς που διήρκεσε 15 χρόνια. Το καθεστώς που επέβαλε ήταν ένας συγκερασμός των παλαιών και των νέων δομών.⁵

Ως μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν στο διάστημα αυτό, στην γαλλική πολιτική και κοινωνία, επιγραμματικά μπορούμε να αναφέρουμε τις παρακάτω:

Η Συνέλευση των Τάξεων, από ένας απαρχαιωμένος και αδρανής θεσμός, μετεξελίχθηκε σε καθοριστικό όργανο λήψης αποφάσεων. Σε αυτή πλέον συμμετείχαν οι τρεις κοινωνικές τάξεις, δηλαδή οι ευγενείς, ο κλήρος και ο λαός. Αποτέλεσμα της λειτουργία της ήταν το Σύνταγμα του 1791 το οποίο θέσπιζε νέους θεσμούς διακυβέρνησης. Η Γαλλία έγινε ομοιογενές κράτος, θεμελιωμένο ρητά πάνω στην αρχή της *λαϊκής κυριαρχίας*.⁶ Η ιδιότητα του 'πολίτη' έκανε τους κατοίκους της χώρας να αποτελούν μια συνταγματική κοινότητα.⁷

⁴ Αργότερα το 1793 η μοναρχία καταργήθηκε και ως πολίτευμα ορίστηκε η Δημοκρατία.

⁵ Στα 15 αυτά χρόνια κυβέρνησε από το 1799 έως το 1804 ως 'Πρώτος Ύπατος' και στις 2 Δεκεμβρίου 1804 έστεψε τον εαυτό του Αυτοκράτορα υιοθετώντας τρόπους και ύφος απολυταρχικής διακυβέρνησης.

⁶ Ο νέος τίτλος του μονάρχη δεν ήταν 'βασιλιάς της Γαλλίας' αλλά 'βασιλιάς των Γάλλων' (T.C.W. Blanning (επιμ.) Ιστορία της Σύγχρονης Ευρώπης, Αθήνα, Εκδ. Τουρίκη, 2009, σελ 37.

⁷ Στο ίδιο σελ 37.

Οι σχέσεις των πολιτών με την θρησκεία και την εκκλησία τέθηκαν σε νέες βάσεις. Για όλους τους πολίτες, των ιερέων συμπεριλαμβανομένων, οι νόμοι του κράτους υπερτερούν έναντι κάθε θρησκευτικού κανόνα. Εκτός δε από αυτό θεσπίστηκε η ανεξιθρησκία και έγινε αποδεκτή η αθεΐα. Ως εκ τούτου υιοθετήθηκε και η προστασία του ατομικού δικαιώματος της ελευθερίας του λόγου με την δυνατότητα διατύπωσης διαφορετικών απόψεων επί θρησκευτικών θεμάτων.⁸

Το 1789 τροποποιήθηκε ο νόμος για την γαιοκτησία και τις αγροληπτικές σχέσεις. Οι τροποποιήσεις αυτές καταργούσαν τα προνόμια των φεουδαρχών και υποχρέωναν τους γαιοκτήμονες στην υπογραφή συμβολαίων μετατρέποντας την γη σε εμπορικό αγαθό. Θεσπίστηκε ο φόρος της δεκάτης. Στην συνέχεια δημεύτηκε η εκκλησιαστική περιουσία και εκποιήθηκε.

Εκτός όμως από τις θεσμικές μεταβολές υπήρξαν και σημαντικές αλλαγές στην ίδια την λειτουργία του κράτους και των σχέσεών του με την κοινωνία. Η σύνταξη ενός νέου αστικού νομοθετικού πλαισίου, η καθιέρωση υποχρεωτικής στοιχειώδους εκπαίδευσης, η ίδρυση λυκείων και η μάθηση της γαλλικής γλώσσας, καταργώντας τις διαλέκτους, η θέσπιση ενιαίου συστήματος μέτρων και σταθμών, η ίδρυση στρατιωτικών σχολών, της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας και της κρατικής γραφειοκρατίας και τέλος η είσοδος της αστικής τάξης στις δομές εξουσίας είναι μερικές από τις θετικές μεταβολές.⁹

Στις αρνητικές μπορούμε να τοποθετήσουμε την επιβολή μέτρων καταστολής των λαϊκών διεκδικήσεων και την απαγόρευση της απεργίας, την διάλυση των συντεχνιών, την παρακολούθηση των πολιτών και γενικά τον αυταρχικό και δικτατορικό χαρακτήρα της άσκησης της εξουσίας από τον Ναπολέοντα.

⁸ Στο ίδιο, σελ. 38.

⁹ Σε αυτές μπορούμε να εντάξουμε και την αντικατάσταση του χριστιανικού από το επαναστατικό ημερολόγιο. Στο ημερολόγιο αυτό ως πρώτο έτος ορίστηκε το 1792. Η διάρκεια χρήσης του ημερολογίου αυτού ήταν λίγα μόνο χρόνια. (Blanning, 2009, σελ.41)

Κυριότερη όμως μεταρρύθμιση ήταν αυτή της δημιουργίας της εθνικής συνείδησης και της έννοιας της ύπαρξης *έθνους – κράτους* στο οποίο ανήκουν όλοι οι πολίτες της χώρας. Κατά την διάρκεια της συνόδου της Συνέλευσης των Τάξεων η διαμάχη μεταξύ των ευγενών και των αντιπροσώπων του λαού ήταν έντονη. Οι αντιπρόσωποι της Τρίτης τάξης αντελήφθησαν ότι δεν ήταν εύκολο να ενταχθούν στην ελίτ που θα αποφάσιζε το μέλλον της Γαλλίας. Έτσι πρότειναν μια νέα πολιτική ιδέα: *Το δόγμα της κυριαρχίας του έθνους*. Με βάση αυτό το δόγμα συντάχθηκε το νέο γαλλικό σύνταγμα. Προέκταση της ιδέας αυτής ήταν η πολιτική του «Μεγάλου Έθνους» που κυριάρχησε την εποχή του Ναπολέοντα.

Την ίδια χρονική περίοδο οι διεθνείς σχέσεις της Γαλλίας με τα υπόλοιπα



ευρωπαϊκά κράτη διαταράχθηκαν και πόλεμοι διεξήχθησαν. Πολλές μπορεί να ήταν οι αφορμές των πολέμων αυτών. Η πραγματική όμως αιτία ήταν οι εσωτερικές μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιι-

ούνταν στην Γαλλία εξ αιτίας των αλλαγών που επέβαλε η γαλλική επανάσταση. Ο πρώτος από τους πολέμους αυτούς, ήταν μεταξύ της Γαλλίας και της συμμαχίας Πρωσίας και Αυστρίας το 1792. Για πολλούς Γάλλους στον πόλεμο αυτό διακυβεύονταν το μέλλον της επανάστασης. Για άλλους το όραμα της διάδοσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου¹⁰.

Είναι πάντως γεγονός ότι η Γαλλία υπό την ηγεσία του Ναπολέοντα έγινε η πρώτη δύναμη στην Ευρώπη. Κατά την διετία 1805 – 1807 νίκησε την Αυστρία, την Ρωσία και την Πρωσία διαλύοντας την Γερμανική Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Ίδρυσε το Δουκάτο της Βαρσοβίας και κατέστησε υποτελή βασιλεία την Ιταλία και την Ισπανία.¹¹

¹⁰ Στο ίδιο σελ. 39

¹¹ Στο απόγειο της δυνάμεις της η Γαλλία διέθετε 130 νομούς. (Κ. Ράπτης, 2000, σελ 36)

ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η ηγεμονία της Γαλλίας, η προσπάθεια διάδοσης των επαναστατικών ιδεών και κυρίως η πολιτική του «Μεγάλου Έθνους» δημιούργησε πατριωτικά αισθήματα στους Ευρωπαϊκούς λαούς, μαζί με έντονα αντιγαλλικά αισθήματα. Οι τοπικοί πληθυσμοί αντέδρασαν στην γαλλική πολιτική με εξεγέρσεις όπως αυτές του 1808 και 1809 στην Ισπανία, την



Η Μάχη της Λειψίας ή Μάχη των Εθνών

Νεάπολη, τα παπικά κράτη και το Τιρόλο.

7

Αποκορύφωμα της αντίδρασης αυτής ήταν η ονομαζόμενη 'Μάχη των Εθνών' στις 6/4/1814 στην Λειψία κατά την οποία τα γαλλικά στρατεύματα ηττήθηκαν και ο Να-

πολέων αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Οι μεταρρυθμίσεις όμως παρέμειναν¹². Παρ' όλα αυτά η επίδραση της Γαλλικής επανάστασης και των οραμάτων της επηρέασαν όλα τα ευρωπαϊκά κράτη. Κύριο χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής είναι η ανάδυση του εθνικισμού και της εθνικής συνείδησης των πολιτών. Ο δι-

¹² Ο Λουδοβίκος ΙΗ παραχώρησε Χάρτα που επικύρωνε τις νέες κοινωνικές δομές.

αφωτισμός και η Γαλλική επανάσταση ενίσχυσαν στους λαούς της Ευρώπης την αίσθηση του Έθνους.¹³

Αποτέλεσμα η ανάπτυξη πολλών επαναστατικών κινημάτων τα οποία είχαν ως στόχο την δημιουργία ανεξαρτήτων κρατών. Μέσα σε διάστημα λίγων ετών το Βέλγιο, η Ελλάδα, η Σερβία και η Ρουμανία απέκτησαν την ανεξαρτησία τους και πραγματοποιήθηκε η ενοποίηση των κρατών της Γερμανίας και Ιταλίας. Σταθμός στην επαναστατική αυτή δραστηριότητα υπήρξε η «Άνοιξη των Λαών» το 1848. Τα νέα κράτη

δημιουργούν εθνικούς στρατούς οι οποίοι εξοπλίζονται με νέα όπλα τα οποία είναι περισσότερο φονικά.

Τα επαναστατικά κινήματα εμπνεύστηκαν από τα οράματα της Γαλλικής ε-



πανάστασης. Από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα μέχρι και τα μέσα του 18^{ου} υπάρχει στις ευρωπαϊκές κοινωνίες ένα κύμα αισιοδοξίας και ανάπτυξης. Η νέα πολιτική τάξη, η αστική, παίρνει ενεργό μέρος πλέον στην διοίκηση των κρατών δημιουργώντας νέους θεσμούς και δομές.

Η φιλελευθεροποίηση της οικονομίας και η ανάπτυξη του εμπορίου και της βιομηχανίας σε βάρος της φεουδαρχίας είναι γεγονός. Στο διάστημα 1780 – 1914 η Ευρώπη γνωρίζει τρία κύματα εκβιομηχάνισης. Το καθένα από αυτά συνδυάζεται με μια διαφορετική γενιά τεχνολογίας. Σημαντικός ήταν ο ρόλος του σιδηροδρόμου, όλη αυτή την περίοδο, στην ανάπτυξη τόσο του εμπορίου όσο και της βιομηχανίας. Με αυτόν σε πολύ μικρότερο χρονικό διάστημα οι πρώτες ύλες και τα εμπορεύματα μεταφέρονταν από το ένα σημείο στο άλλο. Το ίδιο συμβαίνει και με την μεταφορά στρατευμάτων. Η εξάπλωση της βιομη-

¹³ Εμφανίζονται δύο εκδοχές του έθνους. Η γαλλική στην οποία προέχει η απόφαση για οικιοθελή ένταξη στην κοινότητα και η Γερμανική που προϋποθέτει κοινή καταγωγή και γλώσσα.

χανίας, του εμπορίου και των σιδηροδρόμων απαιτούσε την συγκέντρωση και επένδυση μεγάλων χρηματικών ποσών. Για τον λόγο αυτό εμφανίστηκε ένας νέος τύπος τράπεζας, η επενδυτική τράπεζα.

Η είσοδος των αστών στην διοίκηση του κράτους – έθνους κατοχυρώνει και εσωτερικούς πολιτικούς θεσμούς. Το δικαίωμα της πολιτικής της εκπροσώπησης και συμμετοχής στην διακυβέρνηση του κράτους, φτάνοντας μέχρι την κορυφή της ιεραρχίας, η ισοπολιτεία, η ανεξιθρησκία, η επικράτηση του Ορθού Λόγου και του φυσικού δικαίου, οι ατομικές ελευθερίες και το δικαίωμα των Λαών για αυτοδιάθεση, είναι μερικές από τις αρχές που επεκράτησαν σε όλη την Ευρώπη και είναι κληρονομιά της γαλλικής επανάστασης και των Ναπολεόντειων μεταρρυθμίσεων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όριο έναρξης των νέων χρόνων θεωρείτε η Γαλλική επανάσταση και κυρίως το τέλος του 18^{ου} αιώνα. Μετά από το χρονικό αυτό όριο θεσπίστηκαν νέες δομές στον χαρακτήρα και τις διοικητικές δομές του κράτους οι οποίες ισχύουν μέχρι και σήμερα. Οι αλλαγές αυτές επεκτάθηκαν και στην οικονομία. Η σημαντικότερη από τις μεταρρυθμίσεις αυτές είναι αίσθηση κάθε ανθρώπου ότι ανήκει σε ένα έθνος και πολεμά για αυτό.

Η εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων έχει ένα παράδοξο. Ενώ διατυπώθηκαν κατά την διάρκεια της Γαλλικής επανάστασης εφαρμόστηκαν από ένα απολυταρχικό καθεστώς, την Ναπολεόντεια Αυτοκρατορία, και επεκτάθηκαν στην υπόλοιπη Ευρώπη ενώ κυριαρχούσε η Ιερά Συμμαχία¹⁴, ένας αντιδραστικός σε κάθε επαναστατική ιδέα θεσμός.

Η Γαλλική επανάσταση κατά συνέπεια εγκαινίασε μια νέα εποχή το 1789. Η επανάσταση «ήταν ο θρίαμβος όχι απλώς της 'βιομηχανίας' αλλά της 'καπιταλιστικής βιομηχανίας', όχι της ελευθερίας και της ισότητας γενικά αλλά της 'φιλελεύθερης κοινωνίας', όχι της 'σύγχρονης οικονομίας' και του 'σύγχρονου κράτους', αλλά της οικονομίας και των κρατών σε μια συγκεκριμένη περιοχή του κόσμου»¹⁵. Ίσως το τέλος της εποχής αυτής να μην έχει φτάσει για όλο τον Κόσμο ακόμη και σήμερα.

¹⁴ Η Ιερή Συμμαχία ήταν το αποτέλεσμα του Συνεδρίου της Βιέννης που έγινε το 1814 και συμμετείχαν η Αυστρία, η Αγγλία, η Ρωσία, και η Πρωσία.

¹⁵ E Hobsbrawn, *Η Εποχή των επαναστάσεων*, ΜΙΕΤ, 2002, σελ.12.

Βιβλιογραφία

- Blanning T.C.W. *Ιστορία της Σύγχρονης Ευρώπης*. Εκδ. Τουρίκη, Αθήνα 2009.
- Hobsbrawn. E. *Η Εποχή των Επαναστάσεων*. Εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα , 2002.
- Ράπτης Κ. *Γενική Ιστορία της Ευρώπης. Τ. 2*. Εκδ. ΕΑΠ, Πάτρα 2000.